

УДК 159.9:61

Казаннікова О.В.

ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА

Херсонський державний університет

У статті проаналізовано зміст психологічної компетенції в професійній діяльності педагога. Визначені та охарактеризовані компоненти та критерії психологічної компетентності педагога. Показана роль особистісних якостей педагога як критерія ефективності його професійної діяльності.

Ключові слова: професійна компетентність, педагогічна діяльність, психологічна компетентність, комунікативна компетентність, рефлексія, емпатія.

The paper explores the meaning of psychological competence in the profession of the teacher. Identified and described components and criteria for psychological competence of the teacher. The role of the personal qualities of the teacher as a criterion for the effectiveness of its professional activities.

Keywords: professional competence, educational activities, psychological competence, communicative competence, reflection, empathy.

Потреба країни в педагогах, які здатні до особистісно-гуманної позиції стосовно вихованців і себе, висуває в розряд актуальних проблему підвищення професійної, перш за все психологічної компетентності педагога. Проблема набуває особливого значення у зв'язку з процесом гуманізації освіти.

Педагогічна діяльність – особлива за своєю складністю, у ній діє безліч закономірностей і головне в ній те, що надто високою там є міра відповідальності виконавця. Від умілості та успіху в цій діяльності залежить майбутнє дитини. Розв'язання психологічних питань становлення професіонала

сприяє розвитку творчості, підвищенню ефективності та якості педагогічної діяльності. Професійна успішність спеціаліста залежить не тільки від його здібностей, особистісних якостей, мотивацій і цінностей, а й від їх відповідності обраній професії. Одним з найважливіших чинників професійної успішності педагога є формування його професійних якостей, його психологічної компетентності [1].

У цьому контексті важливого значення набуває вивчення і врахування вітчизняного та зарубіжного досвіду формування психологічної компетентності спеціалістів. Чимало науковців (Н.Ф. Босак, Ю.В. Головач, М.І. Лук'янова, С.Д. Максименко, О.А. Палій, В.А. Родіонов та ін.) присвятили свої наукові дослідження проблемі професійної, комунікативної, психологічної компетентності.

Соціально-діяльнісний підхід до визначення поняття «психологічна компетентність» дозволяє визначити її як більш-менш сталу підструктуру професійно-педагогічної свідомості й самосвідомості особистості педагога, яка складається із комплексу взаємопов'язаних психологічних новоутворень, єдність функціонування якого забезпечує оптимальне здійснення педагогом професійної діяльності.

Метою статті є аналіз змісту поняття «психологічна компетентність» в професійній діяльності педагога.

В теорії педагогічної освіти сукупність вимог до педагога називається по-різному: «кваліфікаційна характеристика», «професіограма особистості», «професійна готовність», «професійна компетентність». Характеризуючи одну й ту саму проблему, ці категорії можуть використовуватися в різних контекстах. Найбільш широким є поняття професійна компетентність – здатність успішно виконувати професійні завдання і обов'язки тієї посади, на яку людина претендує. Це кваліфікаційна характеристика фахівця, зокрема:

1. ґрунтовні знання із загальноосвітніх і фахових дисциплін;
2. володіння професійною технологією – здатність мобілізувати знання та вміння для вирішення конкретних професійних проблем;

3. висока кваліфікація, яка характеризується полі функціональністю – уміння переносити набуту здатність виконувати виробничі завдання на різні ланки професійної діяльності;
4. уміння аргументувати способи вирішення проблеми на різних рівнях активності;
5. уміння співпрацювати з колегами;
6. успішна поведінка фахівця в нестандартних ситуаціях, із неформалізованою взаємодією з партнерами, уміння оперувати суперечливою інформацією.

Професійна компетентність пов'язана з галузями функціонування людей, їхніми можливостями й здібностями. Отже, компетентність корелює із професіоналізмом у тій чи іншій галузі, є одночасно і умовою, і показником його досягнення [3].

У зарубіжній психолого-педагогічній літературі поняття компетентності найчастіше використовується як характеристика кінцевої мети навчання й інтегральне утворення в структурі моделі фахівця.

Відносно самостійною підсистемою в структурі професійної компетентності є психологічна компетентність. Поняттям психологічна компетентність педагога позначають можливості людини, яка займається педагогічною діяльністю. Це комплексний термін, і він не зводиться до ні до педагогічних здібностей, ні до освіченості учителя в сфері педагогіки та психології, ні до комплексу особистісних рис. Психологічною компетентністю позначають сукупність визначених якостей особистості, які зумовлюються високим рівнем її психолого-педагогічної підготовленості і забезпечують високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності [2]. Психологічна компетентність розглядається як максимально адекватна, пропорційна сукупність професійних, комунікативних та особистісних якостей педагога, котрі забезпечують не тільки загально професійну підготовленість, а й високий рівень професійної самосвідомості, уміння керувати своїм психічним станом.

Психологічна компетентність це багатопараметрична система, компонентами якої є:

- ціннісно-мотиваційний (мотивація досягнень , мотивація до оволодіння психологічними знаннями, ціннісні орієнтації педагога);
- рефлексивний (усвідомлення сприйняття себе суб'єктами навчально – виховного процесу з метою вибору стилю взаємодії, управління, тактики спілкування);
- організаторський (передбачає організацію професійної діяльності з метою підвищення її ефективності);
- когнітивний (являє собою комплекс професійних знань, а також загальної, соціальної, вікової, педагогічної психології, які є необхідними в професійній діяльності педагога);
- емоційно-вольовий (комплекс знань про афективну сферу суб'єктів педагогічного процесу, вміння застосовувати ці знання у своїй діяльності, вміння керувати своїми власними емоційно-вольовими станами, емпатійність);
- самоактуалізуючий (включає самоконтроль, саморегуляцію та самовдосконалення особистості педагога).

Досягнення вищого рівня психологічної компетентності педагога є передумовою активізації ним процесу учіння суб'єкта навчання, розвитку його навчальної рефлексії і формування позитивних мотивів навчання та здібності до самоосвіти. Проявом психологічної компетентності педагога є педагогічна уява, яка виражається у передбаченні ним наслідків своїх педагогічних дій, у проектуванні особистісного розвитку вихованців. Педагог високого рівня майстерності може розподіляти увагу між декількома об'єктами або видами педагогічної діяльності. Важливою складовою педагогічної діяльності і обов'язковим компонентом психологічної компетентності педагога є комунікативна компетентність, яка є комплексною якістю, що включає мотиваційну й інструментальну складові і визначається такими професійно

значущими особистісними властивостями: схильність до аналізу міжособистісних відносин, здатність до позитивного спілкування, здатність витримувати нервові перевантаження, якості лідера.

М.І Лук'янова в якості основних складових психологічної компетентності виділяє три блоки:

1. Психолого-педагогічна грамотність – знання, які називають загально професійними.
2. Психолого-педагогічні уміння – здатність учителя використовувати свої знання в педагогічній діяльності, в організації взаємодії.
3. Професійно важливі особистісні якості, які відображаються в професійній діяльності і впливають на вихованців, а також забезпечують своєрідність зовнішньої реалізації знань і умінь.

Виділені структурні компоненти дозволяють назвати основні критерії психологічної компетентності – спрямованість на учня як провідну цінність своєї праці, потребу в самопізнанні та самозмінах, пошук засобів удосконалення своєї діяльності [2].

Основою психологічної компетентності педагога є активне знання закономірностей особистісного розвитку людини на різних вікових етапах. Суттєвим компонентом структури психологічної компетентності вважають психологічні знання, до яких відносять:

- диференціально-психологічні знання – знання про особливості засвоєння навчального матеріалу суб'єктами навчання у відповідності з індивідуальними та віковими характеристиками;
- соціально-психологічні знання – знання про особливості навчально-пізнавальної та комунікативної діяльності групи чи окремого її члена, про особливості взаємостосунків учителя з класом, про закономірності спілкування;
- аутопсихологічні знання – знання про позитивні аспекти та недоліки власної діяльності, особливості своєї особистості та її характерні якості.

Серед професійних умінь в межах психологічної компетенції найбільш значущими є ті, завдяки яким педагог створює та підтримує контакт з вихованцями:

1. Уміння використовувати соціально-психологічні механізми операційних засобів професійного спілкування, за допомогою яких педагог реалізує сам процес спілкування і які повинні бути співвіднесені з особистісними якостями – своїми та учнів.
2. Уміння педагога самостійно розв'язувати педагогічні проблеми з точки зору того, наскільки обране рішення сприятиме особистісному розвитку вихованця.

Доведено, що глибина та різнобічність знань педагогів не завжди корелює з продуктивністю їх діяльності. Досвід педагога сам по собі не зумовлює структурні зміни в педагогічній діяльності, характерні для високого професіоналізму. Психологічна компетентність педагога можлива лише при наявності визначених особистісних якостей.

Психологічна компетентність представляє собою інтегровану характеристику рівня професійної підготовленості педагога, яка базується на фундаментальних психолого-педагогічних знаннях і вироблених комунікативних вміннях, що проявляються у єдності з особистісними якостями.

Отже, в результаті аналізу викладеного матеріалу можна зробити висновок:

- психологічна компетентність є складовою професійної компетентності фахівця, зміст психологічної компетентності особистості пов'язаний з особливостями професійної діяльності;
- психологічна компетентність педагога представляє собою узгодженість між його знаннями, практичними вміннями і реальною поведінкою, яку педагог демонструє в процесі педагогічної взаємодії.

Література:

1. Алаева Е.П. Мониторинг профессионального становления будущего учителя на основе компетентностного подхода / Е.П. Алаева //Педагогическая диагностика. – 2006. - №3. – С. 13-18.

2. Лукьянова М.И. Психолого-педагогическая компетентность учителя: Диагностика и развитие/ М.И. Лукьянова. – М.: Сфера, 2004. – 144с.
3. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи. Підручник/ Л.Г. Подоляк, В.І Юрченко. – К.:Каравела, 2011. – 360с.